

Noziedzīga nodarījuma subjekts preču nelegālā starptautiskā apritē

Atslēgvārdi: noziedzīga nodarījuma subjekts, speciālais subjekts, grupveida nodarījumi, preču starptautiska aprite, kontrabanda

1. Preču starptautiskas aprites intensitāti neizbēgami ietekmē globalizācija, konkrētāk, viens no tās determinantiem – personu, pakalpojumu un preču mobilitāte. Pār nacionālas krīzes, proti, ģeopolitiski konflikti un preču pieejamības disbalanss, var gan kavēt, gan veicināt personu, pakalpojumu un preču kustību. Likumsakarīgi pastāv arī noziedzības pieauguma risks un ar to saistītas tiesību normu piemērošanas problēmas – kaitīgu nodarījumu identificēšana un noziedzīgu nodarījumu kvalificēšana.

2. Noziedzīga nodarījuma subjekts kā persona, kas to pati tieši izdarījusi vai tā izdarīšanā izmantojusi citu personu, kura nav saucama pie kriminālatbildības, ir noziedzīga nodarījuma sastāva neiztrūkstoša pazīme un attiecīgi obligāti konstatējams priekšnoteikums personas saukšanai pēc kriminālatbildības par konkrētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu.

3. Preču starptautiskā apritē tās pilnvērtīgai nodrošināšanai tiek iesaistīts liels skaits personu, kurām attiecīgie normatīvie tiesību akti, kas regulē konkrēto preču pārvietošanas kārtību, atkarībā no šo personu uzdevumiem un lomas paredz atšķirīgu tiesību un pienākumu loku, piemēram, preču īpašnieks, muitas brokeris, deklarētājs, ekspeditors, arī transportlīdzekļa, ar kuru preces tiek pārvietotas, vadītājs. Minētais var radīt grūtības noteikt noziedzīgā nodarījuma subjektu.

4. Līdzšinējā Latvijas krimināltiesību doktrīnā nostiprināts, ka kontrabandu var izdarīt ikviena pieskaitāma un kriminālatbildības vecumu sasniegusi persona jeb vispārējais subjekts, respektīvi, tiek uzskatīts, ka Krimināllikumā netiek paredzētas kādas papildu obligāti konstatējamas pazīmes, kas raksturotu subjektu.

5. Krimināllikuma 190. pantā "Kontrabanda" kriminālatbildība paredzēta par muitošanai pakļautu preču nelikumīgu ieviešanu valsts muitas teritorijā vai izvešanu no tās. Attiecīgi kontrabandas subjekts neapšaubāmi ir preces pārvietotājs, bet šo personas statusu nosaka konkrētās tiesiskās attiecības, kādēļ arī tā skaidrojums meklējams kopsakarā ar speciālajos normatīvajos tiesību aktos, kas regulē preču konkrēto pārvadājuma veidu, paredzēto.

6. Autora ieskatā kontrabandas subjekts diferencējams atkarībā no preču pārvietošanas vietas un veida, proti,

- šķērsojot muitas robežas ārpus muitas kontroles punkta vai arī caur to, bet nepiemērojot muitas procedūru, muitai nav nekādas informācijas par šo preču pārvietošanu pāri muitas robežai; rīkoties ar šīm precēm un apdraudēt krimināltiesiski aizsargātas intereses var jebkura persona un attiecīgi par noziedzīgā nodarījuma subjektu atzīstams preču fiziskais pārvietotājs, kurš apzināti apiet muitas kontroli vai preces noslēpj no tās, kā vispārējais subjekts;

- šķērsojot muitas robežu caur muitas kontroles punktu, piemērojot muitas procedūru, lai preces tiesiski pārvietotu, ir jāaizpilda un jāiesniedz muitas deklarācija, sniedzot ziņas par pārvietojamajām precēm un tām piemērojamo procedūru. Saskaņā ar muitas tiesībām šāda persona iegūst deklarētāja statusu, kam noteikts savs tiesību un pienākumu loks, tādējādi šo personu raksturo īpašas pazīmes, kas saistītas ar tās nodarbošanos. Tādēļ, apzināti veicot nepatiesu deklarēšanu, par noziedzīgā nodarījuma izdarītāju atzīstams deklarētājs kā speciālais subjekts. Taču jāņem vērā, ka praksē noziedzīgā nodarījuma pēdu slēpšanas nolūkos persona, kura ir tieši ieinteresēta kontrabandas izdarīšanā, lielākoties pati tieši tajā neiesaistās un maldina deklarētāju un transportlīdzekļa vadītāju par kravas patieso saturu, kādēļ pie kriminālatbildības kā vispārējais subjekts saucama persona, kura noziedzīgā nodarījuma izdarīšanai izmantojusi citu personu.

7. Krimināltiesību doktrīnā ar speciālo subjektu tiek saprasta persona, kurai papildus pieskaitāmībai un vismaz 14 gadu vecumam piemīt arī citas jau no attiecīgā panta dispozīcijas izrietošas pazīmes. Jāņem vērā, ka tās var nebūt tieši norādītas, bet var būt izsecināmas no nodarījuma apraksta kopumā. Autora ieskatā noziedzīga nodarījuma sastāvā ir paredzēts speciālais subjekts tad, ja konkrēto nodarījumu cita persona nevar izdarīt tādēļ, ka tai nepiemīt kādas noteiktas īpašības, precīzāk, būtisks ir personai neatkarīgi no noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas piemītošs statuss, piemēram, valsts amatpersona, ārstniecības persona, karavīrs, noteikta vecuma sasniegšana (piemēram, pilngadīga persona) vai noteiktu īpašību esamība (piemēram, jaundzimuša bērna māte).

Šajā gadījumā subjekta identificēšanai ir praktiska nozīme, jo tas nosaka kvalifikāciju un attiecīgi pienākumu pierādīt ar subjekta personību papildus saistītos apstākļus. Savukārt gadījumos, kad persona savu statusu ieguvusi vienīgi sakarā ar nodarījuma aprakstā norādītajiem apstākļiem, noziedzīga nodarījuma sastāvā ir paredzēts vispārējais subjekts, piemēram, persona, kas piedalās nelikumīgās medībās, vai transportlīdzekļa faktiskais vadītājs attiecīgi Krimināllikuma 112. panta "Nelikumīgas medības" un 260. panta "Ceļu satiksmes noteikumu un transportlīdzekļu ekspluatācijas noteikumu pārkāpšana" kontekstā.

8. Krimināltiesību doktrīnā ar speciālo subjektu tiek saprasta persona, kurai papildus pieskaitāmībai un vismaz 14 gadu vecumam piemīt arī citas jau no attiecīgā panta dispozīcijas izrietošas pazīmes. Jāņem vērā, ka tās var nebūt tieši norādītas, bet var būt izsecināmas no nodarījuma apraksta kopumā. Autora ieskatā noziedzīga nodarījuma sastāvā ir paredzēts speciālais subjekts tad, ja konkrēto nodarījumu cita persona nevar izdarīt tādēļ, ka tai nepiemīt kādas noteiktas īpašības, precīzāk, būtisks ir personai neatkarīgi no noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas piemītošs statuss, piemēram, valsts amatpersona, ārstniecības persona, karavīrs, noteikta vecuma sasniegšana (piemēram, pilngadīga persona) vai noteiktu īpašību esamība (piemēram, jaundzimuša bērna māte). Šajā gadījumā subjekta identificēšanai ir praktiska nozīme, jo tas nosaka kvalifikāciju un attiecīgi pienākumu pierādīt ar subjekta personību papildus saistītos apstākļus. Savukārt gadījumos, kad persona savu statusu ieguvusi vienīgi sakarā ar nodarījuma aprakstā norādītajiem apstākļiem, noziedzīga nodarījuma sastāvā ir paredzēts vispārējais subjekts, piemēram, persona, kas piedalās nelikumīgās medībās, vai transportlīdzekļa faktiskais vadītājs attiecīgi Krimināllikuma 112. panta "Nelikumīgas medības" un 260. panta "Ceļu satiksmes noteikumu un transportlīdzekļu ekspluatācijas noteikumu pārkāpšana" kontekstā.

9. Savukārt pretēji krimināltiesību teorijā paustajam organizētas grupas gadījumā autora ieskatā nav nepieciešams vērtēt, vai konkrēto nodarījumu vispār iespējams veikt arī personai, kura nav speciālais subjekts, jo atbilstoši Krimināllikuma 21. pantam organizētai grupai raksturīga dažāda apjoma pienākumu un atšķirīga nozīmīguma lomu sadale. Ņemot vērā, ka tām nav obligāti jābūt saistītām ar noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvās puses tiešu realizēšanu, speciālā subjekta īpašības šai personai nav pamata izvirzīt. Tādējādi arī tiek stiprināta visu organizētajā grupā iesaistīto personu atbildība, ievērojot šī krimināltiesību fenomena, kas apliecina noziedzīgā nodoma noturību un mērķtiecību, ārkārtējo kaitīgumu.

10. Kaut arī tieši speciālās nozares tiesiskais regulējums ļauj izdarīt secinājumus par attiecīgā nodarījuma kaitīgumu, interpretējot noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes, tas ir jāabalansē ar Krimināllikuma Sevišķās daļas attiecīgās tiesību normas dispozīciju, pievēršot uzmanību, ka tiesību normas adresātam lielākoties ir pieejama tikai gramatiskā tiesību normu interpretācijas metode. Ņemot vērā minēto, ir pārvērtējama līdzšinējā tiesu prakse Krimināllikuma 190.1 panta "Preču un vielu, kuru aprite ir aizliegta vai speciāli reglamentēta, pārvietošana pāri Latvijas Republikas valsts robežai" piemērošanā.

11. Atbilstoši publiskotajiem tiesu spriedumiem personas tiek atzītas par vainīgām narkotisko un psihotropo vielu nelikumīgā pārvietošanā, precīzāk, to ieviešanā valsts teritorijā, gadījumos, kad šīs vielas tiek vienīgi nelegāli pasūtītas interneta vidē, norādot piegādes adresi Latvijas Republikā, lai gan līdz šo vielu nogādāšanai iekšzemē šīs personas pašas ar tām nav veikušas nekādas darbības. Narkotisko un psihotropo vielu un zāļu, kā arī prekursoru likumīgās aprites likuma 1. panta 2. un 3. punktā sniegtajās legāldefinīcijās noteikts, ka ar eksportu un importu saprotama šo vielu fiziska pārvietošana starp Latvijas Republikas un citas valsts teritoriju, attiecīgi tās izvedot no valsts vai ievēdot tajā. Taču kriminālatbildība Krimināllikuma 190.1 pantā nav paredzēta par jebkādam darbībām, kas vērstas uz šādu vielu atrašanās vietas maiņu, bet tieši par to nogādāšanu no vienas valsts teritorijas uz otru. Tādēļ autora ieskatā personu rīcība atkarībā no izmeklēšanā noskaidrotā vērtējama kā uzskūšana izdarīt Krimināllikuma 190.1 pantā paredzēto noziedzīgu nodarījumu vai arī kā šo vielu iegādāšanās mēģinājums, vai sagatavošanās citādi noziedzīgai rīcībai ar šīm vielām iekšzemē, par ko kriminālatbildība paredzēta Krimināllikuma 253., 253.1 un 253.2 pantā.